

הרב יהודה הלוי עמיחי

שני סוגים של הכופרים בתורה שבעל פה

חאגרת שכתב מרן הרב זצ"ל לסופר אז"ר נמסרה על ידי הרב משה צבי נריה, ובעקבותיה הרחבה וביאור לדברי הרב על תורה שבעל פה והכופרים בה.
חסופר אז"ר היה מאנשי העלית השניה, עלה ארצה מפלוטבה, היה קרוב ונתרחק ובחשפעת הרב קוק זצ"ל חזר ושמר תורה ומצוות.

לכי ידידי הרה"ח הישיש הסופר הנעלה
מר אי"ז ראבינוביץ שליט"א.

תודה וברכה ברכת השנים וגמח"ט בכט"ס.

יחד עם ברכתנו היקרה, ברכת אוהב טהר לב, קבלתי את הערתו על לשון הרמב"ם פ"ג מה' תשובה ה"ח בגדר הכופרים בתורה, וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבע"פ והמכחיש מגידה כגון צדוק ובייתוס, שמסתפק ידידי מה היא הכונה בחלשון של הכחשת מגידה חוץ ממה שכבר כתב הספר בפירושה, אמנם דברי הרמב"ם הללו של הלכות תשובה המה מתאימים לדבריו שכתב בראש הלכות ממרים, על גדר חובת קבלת תורה שבע"פ, שיסוד הדבר הוא

לשמוע לבית דין הגדול שבירושלים המקום אשר יבחר ד' האסור בפרשת כי
 יפלא ממך דבר למשפט, שהם עיקר תורה שבע"פ העקרית, שהרי בזה צריכים
 אנחנו להאמין להם שמסרו לנו מסורת אמיתית, ולא להכחיש אותם, ואחד
 דברים שלמדום לפי דעתם באחת מן המדות שחתורה נדרשת בהם, ואחד
 דברים שעשאו סייג לתורה, שעל שני הגדרים האחרונים לא יתכן לומר שמי
 שאינו מקבל מהם מכחיש אותם, שהכחשה לא תפול כ"א על דבר שהם
 מעידין, וזהו רק ענין לדברים שהן מעידים לנו שכך קבלו, כמו שכל המסכת
 עדיות בנויה על עדות שהעידו על מסורת, ועל עדים ונופל לשון הכחשה,
 כשאומרים נגד עדותן, אבל מי שאינו מקבל את הפירושים שבי"ד הגדול מפרש
 ע"פ מדות התורה, או שאינו מקבל את חובת הסייגים לתורה והתקנות שתקנו,
 עליו לא שייך לומר שהוא מכחיש את ההגדה של זה הענין, שהרי הבי"ד, אינם
 בזה עדים להגיד לנו דבר של מסורת, אלא שחם מבארים ומחליטים דברים
 של שיקול הדעת, והמצוה של קבלת תורה שבעל פה היא, לקבל את החובה
 הזאת שאנו צריכים להכנע להחלטתם, ומי שממאן בזה בהחלט ואומר שאין
 זה מן החובה לקבל את הערכת התורה על פי הלימודים שלהם במדות התורה
 או את חובת התקנות שלהם הוא לפי ביטויו של הרמב"ם לא מכחיש את
 המגידים של תורה שבעל-פה, אלא שהוא כופר בפירושה, ומתאמץ בדעתו לפרש
 את התורה ע"פ פירושים מדעתו, כאמרתו של הכופר המאוחר, "חפישו
 באורייתא שפיר", ובשביל שני דרכי ההרס האלה, כתב הכופר בפירושה, ותוא
 תורה שבעל פה, שאינו מקבל את הלימודים, שע"פ דרכי המדות, וכן המכחש
 מגידיה, בדברים שמעידין שכך קבלו מפי השמועה, ואע"פ שבכללות נקרא כל
 צד של בעיטה בדברי חכמים כפירה בתורה שבעל פה, כמו שביאר הרמב"ם
 עצמו בהלכות ממרים שם בפ"ג, מ"מ בפרטים נקרא מי שאינו מקבל את דרכי
 הלימוד בשם כופר, ומי שאינו מודה בנאמנותה של המסורה בשם מכחיש
 מגידיה של תורה שבעל פה, ובאמת שיש פלוגתא בין שני הגדרים הללו, כלומר

בין מאון הבא נגד דבר הבא מבית הגדול בתור הגדה של שמועה, שהחולק מכחיש אותה, למיאון הבא מפני שהלה אינו רוצה לקבל את ההכרעה של שיקול הדעת של הבית דין וסומך על דעתו, בסוגיא דסנהדרין דף פ"ח ע"א שרב כהנא אוסר לענין זקן ממרא, שאם הוא אומר מפי השמועה, והמה אומרים מפי השמועה, אינו נהרג, הוא אומר כך הוא בעיני והם אומרים כך הוא בעינינו אינו נהרג, וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והם אומרים מפי השמועה, ורבי אליעזר אומר אפילו הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, ומסקנת הגמרא היא שם, כרבי אליעזר, כי הטעם של הריגת זקן ממרא הוא מפני שלא ירבו מחלוקות בישראל, על כן אי אפשר שיוכל אדם לחלוק על בית דין הגדול, שבירושלים, אפילו אם אומר הוא שיש בידו מסורת מפי השמועה שלא כדבריהם שפרשו משיקול דעתם, כי החקה היא שלא לכפור בכל המשמעת של שקול הדעת של הבי"ד שהם עיקר תורה שבע"פ כד' הרמב"ם בה' ממרי שם, וגם שלא להכחיש את ההגדה של קבלתם שהם מעידין עליה.

ובספר המצות, בחלק העשין, מאות קע"ד כתב הרמב"ם שצונו לשמוע לבי"ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו באיסור והיתר, ואין הבדל בזה בין הדבר שיסברוהו או דבר שיוציאוהו מן ההיקשים שהתורה נדרשת בהן, או הדבר שיסכימו עליו שהוא איסור תורה או לפי ענין מן הענינים שיהיה דעתם שהוא ישר ושבזו חיזוק לתורה, הכל אנחנו חייבים לשמוע ולעשות ולעמוד על פיהם לא נעבור ממנו והוא אמרו יתברך, ע"פ התורה אשר יורוך, ולשון ספרי, כל המצוה אשר יאמרו לך תעשה זו מצות עשה, ובחלק הלא תעשין, מצוה שייב כתב הזחירנו מלחלוק על בעל הקבלה והוא אמרו לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולשון ספרי לא תסור זו מצות לא תעשה, והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא, והנה פשטות דבריו נראה שדעתו היא שלשון הגדה

שכתוב בהלא תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך, עיקרו הוא בהגדה של עדות שמעידין על קבלתן כמו שכתוב גבי עדות עדים, אם לא יגיד ונשא עונו, וסתם דבריו בספר המצוות כרב כהנא שזקן ממרא אינו נעשה כ"א כשמכחיש את מגידי הקבלה דוקא, אע"פ שבחבורו הגדול, בפ"ד מחלכות ממרים פסק כר"א, דגם אם חולק על מה שהם אומרים כך הוא בעינינו ג"כ נעשה זקן ממרא, מ"מ יוכל להיות שזהו אחד המקומות שחזר בו בחיבורו ממה שכתב בספר המצוות, שישנם עוד מקומות כאלה, או שתפס כספר המצוות את הכלל היסודי של המצוה הזאת שעיקרה היא הכחשת העדות של מגידי הקבלה והמסורת, ומה שנעשה זקן ממרא, ג"כ אם חולק על שיקול דעתם, זהו כבר דבר מתפשט מטעם שלא ירבו מחלוקת בישראל, עכ"פ רואים אנחנו שלצורך גדול הוצרך הרמב"ם כאן בחלכות תשובה לבאר את שני הגדרים שישנם בכפירת תורה שבעל פה. שהאחד נקרא בשם כופר בתורה שבע"פ, והשני נקרא מכחיש מגידיה.

ויש לי השערה שלא נתבררה לי עדיין שכפירתם של כת הצדוקים וכפירתם של כת הבייתוסים, היא חולקת זו מזו, אע"ג שהושפעו אח"כ אלו מאלו, והראשונים יסדו עיקר הריסתם נגד הדרשות, ודברים של שיקול הדעת, והאחרונים עיקר הכחשתם היתה בנוגע להאמנת המסורת לקבלת האבות, תורת הזקנים, ומפני שזהו ענין הסתורי הצריך דקדוק רב, אין לי כעת האפשרות להרחיב בו דברים עד לכדי בירורה של השערתי זאת.

ולדי הישועה להעמיד את עמו ונחלתו בקרן אורה, בעצות מרחוק אמונה ואומן, לעמוד לפניו כל הימים כגוי צדיק שומר אמונים, על נחלת אבותיו, גאון יעקב סלה.

ידידו הנאמן החותם בברכת גמח"ט, באה"ר.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

א. הקבלה והדרישה

בדברי הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ח) על שלושה סוגים של כופרים שאחד מהם הוא "הכופר בפירושה והוא תורה שבעל-פה, והמכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס". נשאלה שאלה מהו ההבדל שבין הכופר בפירושה והמכחיש מגידיה. בדברי תשובתו מרן הרב זצ"ל (אגרת מיום ד' תשרי תרפ"ז) באר שהכופר בפירושה הוא מי שאינו מקבל את דרכי הלמוד על פי מדות התורה, והמכחיש מגידיה הוא מי שאינו מודה בנאמנות המסורת. והסביר מרן הרב זצ"ל על פי חילוק זה, את המחלוקת בענין זקן ממרא (סנהדרין פ"ח.), שלדעת רב כהנא רק החולק על קבלתם הוא זקן ממרא, אבל החולק על דעתם וסברתם איננו זקן ממרא, ואילו לר"א אפילו אם חולק על סברתם והוא בא בכח שמועה הרי זה זקן ממרא כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. מרן הרב זצ"ל העיר שהרמב"ם (הלכות ממרים פ"ד ה"א) פסק כר"א ואילו בספר המצות (ל"ת שי"ד) כתב "שהזהירנו מחלוק על בעלי הקבלה ע"ה ומצאת ממצותם במעשה התורה, והוא אמרו לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" ונראה מדבריו בספר המצות שהאיסור הוא לסור מהגדתם, שמשמעותה לשון עדות על קבלתם, אבל החולק על סברא ודרכי הדרישה שלהם אין זה זקן ממרא. ובאמת בספר החינוך (תצ"ו) אנו מוצאים שהוסיף "שהזהרנו מלחלוק על בעלי קבלה ע"ה, ומלשנות את דבריהם, ולצאת ממצותם בכל עניני התורה". א"כ רואים שבעל החנוך חש בהשמטת הרמב"ם והוסיף באסור המחלוקת על בעלי הקבלה, גם את האזהרה שלא לשנות את דבריהם.¹

1. את שאלת מרן הרב זצ"ל נראה להסביר על פי דברי הרמב"ם בפתי"מ (סנהדרין פ"יא מ"ב) "ומי שיחלוק על מה שקבלו או למדו באחת המדות הוא זקן ממרא. אמר ד' על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט. וזה הדבר שלומדים אותו באחת המדות וחביאם אליו תעיון צונו ד' לעשות על פי דבריהם וחוא אמרו תעשה, ואמר אחייב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וזה הדבר המקובל אצלם איש מפי איש, והוא שיאמרו כך קבלנו. ולפיכך אמר יגידו לך מן שבידם מן חקבלתי". אי"כ לכאורה סתירה בתוך דברי הרמב"ם שחמלח "יגידו" דקדק שאומרים כך קבלנו ואילו בתעשה משמע לא רק הקבלה אלא גם הפירושים. ונראה שחמב"ם באמרו כך קבלנו חכוונה היא קבלנו בצורת הדרישה, דחיינו כך אנו צריכים ללמוד כעת על פי

ב. חלקי תורה שבעל פה

לברור שני גדרים אלו בכפירת תורה שבעל-פה, עלינו לעיין בדברי הרמב"ם, בהקדמתו לפירוש המשנה, שם מבוארים חמשה חלקים בתורה שבע"פ. החלק הראשון - הפרושים המקובלים ממשה שיש בהם רמז בכתוב או שאפשר ללמדם באחת המדות. וזה אין בו מחלוקת כלל, אלא כל זמן שיאמר אדם קבלתי כך וכך מסתלק כל ויכות. החלק השני - הם הדינים שעליהם נאמרה הלכה למשה מסיני, ואין עליהם מחלוקת כלל. החלק השלישי - הם הדינים הנלמדים באחת המדות, ובהם נופלת מחלוקת, ונפסק בהם הדין כדעת הרוב. וכשהדבר שקול ואין אפשרות הכרעה אין חובה לקבל כשיטה אחת אלא אם כן ישנה קבלה. ועל זה נאמר אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה. החלק הרביעי - הדינים שקבעו בכל דור ודור על דרך גדר וסייג לתורה, והנקרא בפי חז"ל גזרות. וכשפושטת הגזרה בכל ישראל אי אפשר לבטלה. והחלק החמישי - דינים שנעשו בדרך העיון להסדרת הענינים שבין בני אדם, דבר שאין בו הוספה או חסרון על דברי תורה. או בענינים שהם מפני תיקון העולם בעניני הדת. הרמב"ם (בהל' ממרים פ"א ה"ב-ג') מחלק את התורה שבע"פ לג' חלקים. החלק הראשון - דברים שלמדום מפי השמועה והם תורה שבע"פ, החלק השני - דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם, ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא. החלק השלישי - דברים שנעשו לצרכי השעה כולל גזרות ותקנות ומנהגות. אנו רואים שביד החזקה חיבר הרמב"ם

דרכי ייג מידות שהם המקובלים מדור דור. ולכן זקן ממרא חוי גם כאשר הם אומרים כך נראה בעינינו שיש לדרוש את חייג מידות. והשאלה האם לומר בנושא זה את חייג מידות, ובזה יש מקום לתבנתם, אבל הם חייבים לומר שיש כאן לימוד מקובל מדור דור בדרכי חרישה הכלליים, אמנם הפרטים אינם מפורשים בתורה וזה נלמד עיי החכמים בכל דור. ולכן גם על פירושיהם תוא זקן ממרא, אבל רק פירושים תנובעים מקבלת אמת כיצד יש לדרוש את המקרא, ולכן אין סתירה בדברים אלא אדרבא, העשה וחלא תעשה משלימים זה את זה שחובת העשייה היא בדבר שחכמים קבלו שכך יש לנהוג על פי ייג מידות.

את החלק הראשון והשני מהקדמתו לחלק אחד, ואת החלק הרביעי והחמישי מהקדמתו לאחד, והחלק השלישי הוא הנשאר בפני עצמו. ונראה שכאשר הרמב"ם בפתיחתו למשנה מונה את חלקי המשנה הרי הוא מפרט ומחלק בין דברים שהם הלכה למשה מסיני שאינם נדרשים מהפסוק ואין אפשרות ללמדם באחת המידות, ובין דברים שאפשר ללמוד מתוך דרישת הפסוק. החלק הראשון כולל כל התורה כולה כללותיה ופרטיותיה שנאמרו למשה מסיני והחלק השני שאיננו פירוש ובדרך של דרשה חייבת להיות בו מסירה ישירה למשע"ה ועליהם נאמר הלכה למשה מסיני. למדנו שהתורה שבע"פ באה מתוך התורה שבכתב וכשם שהפירוש ניתן כסיני כן גם ההלכות הללו נאמרו כסיני. לכן לענין הלכות ממרים כשהרמב"ם דן על כח ב"ד ותורה שבעל פה איננו מבחין בחילוקים אם נלמד מדרשה ופרוש הפסוקים או שנתקבל ממש רבינו עצמו.

בחלק הנלמד באחת המדות מחדש הרמב"ם יסוד בתורה שבע"פ. שכל ב"ד שמגיע לידי החלטה והסכמה אפילו על פי רוב, הרי הסכמה והחלטה זו הופכת להיות תורה שבעל-פה לכל דיניה. כך הוא כותב בהקדמה לפיה"מ (בד"ה ועם מות) "ועם מות יהושע מסר לזקנים מה שקיבל מהפירושים, ומה שנתחדש בזמנו ולא היה בו מחלוקת, ומה שהיה בו מחלוקת ונפסקה הלכה כדעת הרוב... ולא היה דור שלא היו בו דברי עיון וחדושים, וכל דור היה עושה דברי קודמיו ליסוד, ומהם לומד ומחדש. והיסודות המקובלים לא היה בהם שום מחלוקת". דהיינו בכל ענין חדש שלא דנו בו קודם לכן בית הדין באותו הדור דן בו על פי י"ג מידות ומגיע למסקנה, וכל שדן בי"ג מידות שהם הכללים המסורים בידינו מידי משע"ה מקבל תוקף ככל תושבע"פ, וחל עליו גזירת לא תסור. ובדרך זו יש להסביר את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן (שורש א') כענין מצות דרבנן האם שייך בהם לא תסור מדאורייתא. דלדעת הרמב"ם מכיון שעמדו בית הדין ותקנו הרי הן ככל התורה וחל עליהן דין תורה עפ"י המצוה ש"לא תסור". בכל אופן החלק הזה אינו כלול

בהלכה שנאמרה למשה בסיני מכיון שאינו נודע כפירוש התורה שבכתב, שלא נמסרו הפרטים אלא דרך המדות, שחכמי כל דור דורשים אותם. לכן כותב הרמב"ם (בה' אישות פ"א ה"א) שקדושי כסף הם מדברי סופרים, וכבר ביאר הרמב"ם בשורש השני שכל הנלמד במדות שהתורה נדרשת בהם הרי זה כדברי סופרים מכיון שלא נאמרו הפרטים בסיני. נראה שכל מקום בש"ס שנאמר בו "גמירי" או "הלכתא גמירי" פרושו שעמדו למנין ונסתיימה כעת ההלכה, ומכאן ואילך הלכה זו קובעת ככל דיני תורה שבעל פה. החילוק בין חלקי התורה שבע"פ הוא, שהחלק הראשון הוא פרושי התורה כפי שנאמרה למשה בסיני בכל פרטיה ודקדוקיה. והחלק השני הוא המתחדש בכל דור ודור על פי הכללים שנאמרו למשה בסיני. החלק הנוסף אינו נובע מלימוד מהתורה אלא לפי צורך השעה לשמור על חיי התורה או חיי האומה והם התקנות והגזרות והמנהגות, ואינם קשורים למהותה של תורה שבע"פ מצד עצמה.

ג. הכופרים בתורה שבעל פה

כנגד שני חלקי תורה שבעל פה גם הכופרים בתורה שבע"פ הם בשני חלקים. הכופרים בתושבע"פ מימות משרע"ה ובהם הפרטים והכללים שנאמרו למשה בסיני, והכופרים בתורה שבע"פ המתחדשת בכל דור ודור בהיות בית הדין הגדול על מכוננו. לכן מוכנים דברי מרן הרב זצ"ל בכאור הרמב"ם, וכן הכופר בפרושה והוא תושבע"פ - שענינה פרוש התורה שבכתב, הוא מה שנתוסף לתורה בכל דור על ידי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם. ואילו הכחשת מגידיה - הכוונה להכחשת המסורת העוברת מדור דור שכך דרשו בעבר מימות משרע"ה.

בדברים אלו נבין היטב מדוע הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק ביסוד השמיני הביא בענין תושבע"פ "וזה שאנו עושים היום צורת הסוכה והלולב והשופר

והציצית והתפילין היא עצמה הצורה שאמר ד' למשה ואמר לנו, והוא רק מוביל שליחות נאמן כמה שהביא... הוא אמרו בזאת תדעון כי ד' שלחני וכו' כי לא מלבי". הרי שלא הביא את ענין התחדשות הדינים בכל דור ודור, אלא את פרושי המצות הן מה שנלמד ע"י הלכה למשה מסיני והן מה שנלמד ע"י ביאורי התורה שבכתב שניתנו למשה בסיני. ושם אין הרמב"ם דן על התורה שבע"פ כמוכח של כח ב"ד שבכל דור. אמנם בענין הכופרים וענינם הרמב"ם מוסיף את הכופרים בצורת הדרישה, אבל ביסוד השמיני הדיון הוא על תורה שניתנה למשה בסיני ולא כלול בה ענין המתחדש בכל דור אלא מה שהיה בסיני.

ד. משה ואהרון

כח זה של חידוש הלכות בכל דור ודור על ידי פלפולא של תורה ומידות שהתורה נדרשת בהם וכח קבלת הלכות חכמים בעבר מבואר בדברי הנצי"ב זצ"ל, רבו של מרן הרב זצ"ל, שביאר ששתי הצורות של הדרשות הם כמדותיהם של משה ואהרון ע"ה. יחודו של משרע"ה בכח פלפול התורה על פי המדות שהתורה נדרשת בהן. ואילו כחו של אהרון בחלק ההוראה על-פי ההלכות המקובלות מדור דור בדמוי דבר לדבר (עיין העמק דבר במדבר ט' ו', ט"ו ל"ג, דברים א' ג', ה', ועוד). כחו של משה שקבל פלפולא של תורה וצורת דרישת י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ול"ב נתיבות דרישת האגדה, היה שמור אצלו עד כואם אל ערבות מואב שם החל ללמד את כל ישראל פלפולא של תורה ולימוד סברות מחודשות על פי דרכי הדרישה המקובלים (עפ"י הגמ' נדרים לז. ורא"ש שם). כח זה אחר מות משה רבינו ע"ה היה מתגלה ומתכסה, ופעמים היה כח ההוראה לשעה שולט על-פי מה שהיה בעבר ופעמים כח ההוראה העכשוי ופלפול התורה הוא המתגלה (עיין קדמת העמק א').

ה. צדוק ובייתוס

מרן הרב זצ"ל מביא באגרתו השערה ששני סוגי כפירה במדות שהתורה נדרשת בהם ובקבלת התורה היא כפירת צדוק ובייתוס. כפירתו של צדוק היתה כנגד הדרשות ודברים של שקול הדעת, ואילו כפירתו של בייתוס היתה כנוגע להאמנת המסורת לקבלת האבות. והעיר מרן הרב זצ"ל שזהו ענין הסתורי הצריך לדקדוק רב. נראה שכאן הפתרון לשאלה שנתחכטו בה גדולי החוקרים מה ההבדל בין בית צדוק ובית בייתוס. עד שהחכם ההסטוריון רבי זאב יעבץ (תולדות ישראל ד' עמ' 64 הערה 7) כתב "וכל מאמצי החוקרים למצא סימנים מובקים המבדילים בין הצדוקים והבייתוסים שבו ריקם, ולדעתינו היו הצדוקים והבייתוסים בני כת אחת מסכמת בכל פרטיה, כי אם למען הפץ דעותיהם קבע לו איש מהם מקום לבדו". אמנם קשה לקבל זאת כאילו אין בין צדוק ובייתוס כל חילוק שהרי באבות דר"נ (פ"ה) בבאור כיצד גוצרו שני הכתים הללו למדנו "אנטיגונוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונין בדבריו. והיו שונין לתלמידים ותלמידים לתלמידים. עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה רצו אבותינו לומר דבר זה [אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס]. אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית, אלא אלו היו יודעין אבותינו שיש עולם אחר, ויש תחית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופרשו מן התורה, ונפרדו מהם שתי פרצות צדוקים ובייתוסים. צדוקים על שם צדוק ובייתוסי על שם ביתוס". מבואר שהיו שתי פרצות שכל אחת היא פרצה בפני עצמה.

נראה להביא ראיה להסברו של מרן זצ"ל מדברי הגמ' במנחות (סה.) שעל יסוד מגילת תענית (פ"א) "אילין יומא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון. מן ריש ירח דניסן ועד תמניא ביה אתוקם תמידא, דלא למיספד בהון. ומתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא די לא למספד ודלא

להתענאה, ואיזה זו עצרת". ומסבירה הגמ' שהימים הראשונים בחודש ניסן מכוונים כנגד הצדוקים שהיו אומרים קרבן תמיד בא משל יחיד וגברו הפרושים ואמרו שהתמיד בא משל הציבור, ואילו הימים שלאחריהם מכוונים כנגד הבייתוסים שהיו אומרים שחג השבועות יחול לאחר שבת בראשית, וגברו הפרושים ואמרו ממחרת השבת - יו"ט ראשון של פסח. נראה להסביר את ההבדל ביניהם בסוג הכפירה. הצדוקים חלקו בדרשת הפסוק "את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" ופרשו תעשה לשון יחיד, מכאן שקורבן התמיד בא משל יחיד. אבל חכמים כשנצחום דרשו את הפסוק "את קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב" ופרשו תשמרו בלשון רבים "שיהיו כולן באין מתרומת הלשכה". הויכוח בין הפרושים והצדוקים מתמקד בדרשת הפסוק ודרכי למודו. לעומת זה בויכוח השני לענין קביעותו של חג השבועות הויכוח היה על קבלת חז"ל בפרוש הכתוב ממחרת השבת שהוא ממחרת יו"ט ראשון של פסח, וכתב הרמב"ם (בהל' תמידין ומוספין פ"ז הי"א) "זמפי השמועה למדו שאינה שבת אלא יו"ט, וכן ראו תמיד הנביאים והסנהדרין בכל דור ודור שהיו מניפין את העומר בט"ז בניסן בין בחול בין בשבת" מכואר בפרוש שזהו דבר שנתקבל מפי השמועה. וכן בפיה"מ (מנחות פ"י מ"ג) כותב הרמב"ם שהבאת העומר בט"ז ניסן על פי מסורת שבידי חכמים. נמצאנו למדים שהחילוק בין הצדוקים והבייתוסים הוא כביאורו של מרן הרב זצ"ל, שהצדוקים כפרו בצורת הדרשה של חז"ל והבייתוסים כפרו על עצם המסורת של חז"ל. לכן תקנו שני ימים של שמחה, האחד על נצחון תורה שבע"פ המסורה מדור דור והשני על נצחון תושבע"פ שעל פי דרשות חז"ל.

ו. המחלוקת עם הצדוקים

על פי זה מתפרשת הגמ' בכרכות (ו.) "ההוא צדוקי דהוה בשביבותיה דר' יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי". שכנו של ריב"ל הצדוקי היה מצער בפסוקים וכנראה שהכוונה לדרכי דרשת הפסוקים. ובכרכות (י.) למדנו "אמר לה ההוא צדוקי לברוריא, כתיב רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה, רני? אמרה ליה שטיא שפיל לסיפא דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ד', אלא מאי עקרה לא ילדה?! רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגהינום כותייכו". גם במאמר זה הויכוח בין הצדוקים והפרושים הוא על דרשת הכתובים, ומרן הרב זצ"ל בעין אי"ה (כרכות אות קכ"ד) כתב ששאלת הצדוקי היתה מדוע רני עקרה הרי לטובת העם שיהיו מפלגות ודעות מחולקות היכולות לעזור בהתפתחות העם, וברוריה ענתה שבאמת קבוצות ומפלגות שונות הם לתועלת עם ישראל, אבל לא כאלו הפוגעות בתורה ומצות.

בהמשך הגמ' בענין שאלת הצדוקי לר' אבהו על סדר הפרקים בתהילים שהרי מעשה אבשלום היה לאחר מעשה שאול בניגוד לסדר בתהילים, שבפרק נ"ז נזכר מעשה שאול ובפרק ג' מעשה אבשלום. רבי אבהו ענה שאם דורשים סמוכים לא קשה, ואילו לצדוקים שאינם דורשים סמוכים קשה. גם כאן נמצא שהמחלוקת היא בדרכי הדרישה של הכתובים.

המשנה בפרה (פ"ג מ"ג) אומרת "ומטמאין היו את הכהן השורף את הפרה (אדומה) מפני הצדוקים, שלא יהיו אומרים במעורכי שמש היתה נעשית". המחלוקת היתה בדרישת הפסוק "ואסף איש טהור את אפר הפרה" והמחלוקת היתה האם טהור פירושו שכבר העריב שמשו או אפילו שהוא עדיין טבול יום, גם המחלוקת בצורת כניסת הכה"ג לקודש הקודשים להקטיר קטורת ביום הכיפורים,

האם צריך היה להכנס כשהקטורת כבר מוקטרת או לא, הייתה בדרישת הפסוק "כי בענן אראה על הכפורת", כשדעת חכמים היא שמתקנה בפנים בקודש הקודשים שנאמר "ונתן את הקטורת על האש", ואילו הצדוקים למדו שהכניסה כבר תהא בענן, גם בגמ' בב"ב (קט"ו:) אנו מוצאים את המחלוקת בענין ירושת הבת עם הבן שמקורה בדרישות פסוקים.

כדין ניסוך המים אנו לומדים שחכמים דרשו זאת מכך שנאמר ביום השני - ונסכיהם, וביום השישי - ונסכיה, וביום השביעי - כמשפטם, הרי מ' י' ס' מכאן רמז לניסוך המים מהתורה, ברור שהצדוקים החולקים על דרישת התורה על ידי חכמים אינם יכולים להסכים לדרשה זו, וכפי שהגמרא (סוכה מ"ח:) מספרת על הצדוקי שנסך מים על רגליו ורגמוהו העם באתרוגיהם.

ז. מחלוקות עם בייתוסים

מאיך על הבייתוסים למדנו בגמ' (שבת קח.) "שאל בייתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ד' בפין מדבר המותר בפין. אלא מעתה על גבי עור נבלות וטרפות אל יכתבו" שאלה זו של הבייתוסי (במסכת סופרים פ"א ה"ב הושמטה הידיעה שהשואל היה בייתוסי) היא בהלכה למשה מסיני שהרי במסכת סופרים (פ"א ה"א) שנינו "והלכה למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה". והדברים ברורים ששאלות השייכות למסורת התורה מדור לדור, נשאלו על ידי בייתוסי שמערער על עצם הקבלה המסורה לנו.

בעוד שני נושאים מרכזיים אנו לומדים על מחלוקות עם הבייתוסים, מחלוקת אחת היא בדין ערבה (סוכה מ"ג:), והשנייה היא בדין קידוש החודש שהיו הבייתוסים מקלקלים (ראש השנה כ"ב.), שתי הלכות אלו הם הלכות למשה מסיני

והועברו מדור לדור, ובדין ערבה הייתה תקופה של שכחת ההלכה וחזרו ותקנו, כשאלות אלו הבייתוסים החולקים על מסירת התורה מצאו מקום לחלוק.

ח. יסוד המחלוקת של צדוק ובייתוס

נראה עוד לכאר שנקודת המחלוקת בין צדוק ובייתוס החלה מתחילת התפלגותם לשני ראשים, כמבואר באבות דר"נ ובפיה"מ (אבות פ"א מ"ג) שנחלקו בשאלת גמול ושכר לעוה"ב, וממילא אמרו שאין תקוה בעוה"ב כלל. לכאורה גמול בעוה"ב הוא דבר שנלמד בהלכה למשה מסיני שהרי יסודו הוא מפי השמועה וכפי שהרמב"ם (הל' תשובה פ"ח ה"א) כתב "הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי עוה"ב, והיא חיים שאין מות עמהן והטובה שאין עמה רעה, הוא שכתוב בתורה למען ייטב לך והארכת ימים. מפי השמועה למדו למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב, והארכת ימים - לעולם שכולו ארוך, וזהו העולם הבא". שהכפירה בטובת העוה"ב היא כפירה בעצם המסורת המועברת לנו, וזוהי שיטת בייתוס. ובקשר לכפירה של הצדוקים מבאר הרמב"ם (שם) שהכפירה של צדוק ובייתוס היתה גם בתורה שבכתב וגם בתושבע"פ, אלא שהבינו שאם יכפרו בתורה שבכתב הרי העם יהרגום. ועל כן דמו את עצמם בעיני אנשי סיעתם שהם מאמינים בתורה שבכתב וחולקים על הקבלה. ולכן נחלקו שני בתים אלו כיצד לכפור בתושבע"פ אם באי קבלת המסורת המועברת מדור לדור או כפירה בעצם הדרשות ומדות התורה, וממילא אפשר לפרש את התורה כ"א כפי רצונו ודעתו, "לפי שאם הפירוש מסור כבר לרצונו, הרי הוא מקל במה שירצה ומחמיר במה שירצה בהתאם למטרתו, כיון שאינו מאמין בעיקר בכללותו". ובאמת המעיין בדברי הרמב"ם (שם) יראה שכיון אל שני סוגי כפירה אלו באמרו "כל זה כדי לפרוק מעליהם כל החיובים המקובלים והגזרות והתקנות, כיון שאינם יכולים לדחות את הכל הכתוב והמקובל.

וגם כדי שתפתח לפניהם הדרך לפירוש... והם החלו לפקפק בקבלה ולפרש את המקראות כפי מה שנראה לכל אחד מבלי שיהיו כפופים לחכם כלל". כלל הרמב"ם בדבריו שני סוגי כפירה אלו של צדוק ובייתוס, כפירה בפירוש התורה וכפירה בקבלה.

ט. תורה ודרך ארץ

נראה שהמשנה בקידושין (ספ"ק) מבארת יחס זה אל הצדוקים באמרה "כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן היישוב". הרמב"ם פירש "ודרך ארץ - הוא שתהיה חברותו עם כנ"א חברות נאה בעדינות ובנימוס" למדנו בפרוש המשנה בפרקי אבות שהצדוקים נטו מהתורה הן מזו שבכתב והן מזו שבע"פ, ואולם יתר על כך איתא בתנוד"א (פ"ה) "שהיו משתמשים בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם, שהיתה דעתם גסה עליהם". הצדוקים מתוך שסברו שאין שכר ועונש בעוה"ב, הגיעו גם למצב של חוסר דרך ארץ בין אדם לחברו. וכבר כתב על כך יוסיפון (מלחמות היהודים ספר שני פרק ח' י"ד) "לבם גס גם ביחסים שבינם לבין עצמם, וכיחסם עם עמי הארץ הם גסים כמו לנכרים". ונראה שכנגד ג' מידות רעות אלו של הצדוקים, כפירה בתורה שבכתב, כפירה בתורה שבע"פ ויחסים אנושיים גרועים, המשנה אומרת שהם אינם מן היישוב שאין בהם תועלת לבנין הארץ והוצאתם מן המדינה טובה יותר למדינה (עיין אגרות ב' שמ"א).

על פי דברים אלו נראה שיש לבאר את דברי הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ג ה"ח) "וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל-פה, למכחישי מגידיה כגון צדוק ובייתוס" שאין צדוק ובייתוס מובאים כדוגמא בלבד אלא בהתאמה, הכופר

בפרושה - כפירה בדרשת י"ג מדות שהתורה נדרשת, כמו צדוק שכפר בדרשת הפסוקים ומדותיהם, ואילו המכחיש מגידיה - במסורת וקבלת תורה, כמו בייתוס.

יהי רצון שתמלא הארץ דעה את ד', להאמין בד' ובמשה עבדו, ובתורה המועברת מדור דור על ידי עבדיו הנאמנים.